

วิทยาการบริหารภาครัฐสมัยใหม่
Modern Public Administrative Science-MPAS

homepage: <https://so17.tci-thaijo.org/index.php/jppi>
E-mail: jppissues@gmail.com

Accountability of local government organizations in the digital age

Jansuda Saraphan

Warichaphum Subdistrict Administrative Organization, Warichaphum District, Sakonnakhon Province. Nakhon Rajabhat University

*Corresponding author's e-mail: saraphan22@hotmail.com

ARTICLE INFO

Article history:

Received: November 7, 2025

Revised: December 29, 2025

Accepted: December 29, 2025

Keyword: Accountability,
Local Government, Digital
Era, Good Governance

ABSTRACT

This article aims to analyze and propose strategies for enhancing accountability in local government organizations in the digital era. It examines the evolution of accountability in public administration, from Bureaucratic Accountability to Managerial, Democratic, and Digital Accountability, and its integration with Good Governance principles. The study identifies key dimensions of digital accountability, including Information Transparency, Auditability, Responsiveness, and Trustworthiness, and introduces a new concept, "Accountability Intelligence", which integrates technology, data, and ethical consciousness to strengthen accountability in local government.

Practical guidelines are proposed at policy, organizational, and citizen levels, such as the establishment of Open Local Data, development of Digital Leadership for local administrators, and promotion of Digital Citizenship, aligned with Thailand's 20-Year National Strategy and Digital Government policies.

The findings suggest that integrating technology with governance principles, enhancing leadership learning, and promoting citizen participation can create local government organizations that are transparent, accountable, and responsive to public needs in the digital age.

ความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล

จันทร์สุตา สารพันธ์

องค์การบริหารส่วนตำบลวาริชภูมิ ตำบลวาริชภูมิ อำเภวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

*Corresponding author's e-mail: saraphan22@hotmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
ประวัติบทความ: Received: November 7, 2025 Revised: December 29, 2025 Accepted: December 29, 2025 คำสำคัญ: ความพร้อมรับผิด, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ดิจิทัล	บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความพร้อมรับผิด (Accountability) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล เน้นการศึกษาพัฒนาการแนวคิดความรับผิดในภาครัฐ ตั้งแต่ระบบราชการแบบดั้งเดิม (Bureaucratic Accountability) การบริหารเชิงผลลัพธ์ (Managerial Accountability) ความรับผิดชอบเชิงประชาธิปไตย (Democratic Accountability) ไปจนถึงความรับผิดชอบเชิงดิจิทัล (Digital Accountability) และการเชื่อมโยงกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) บทความนำเสนอ มิติของความพร้อมรับผิดดิจิทัล ได้แก่ การเปิดเผยข้อมูล (Information Transparency), การตรวจสอบ (Auditability), การตอบสนอง (Responsiveness) และความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) พร้อมทั้งเสนอแนวคิดใหม่ “Accountability Intelligence” ซึ่งเป็นการบูรณาการเทคโนโลยี ข้อมูล และจริยธรรมเพื่อยกระดับความรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนอกจากนี้ ยังเสนอ แนวทางปฏิบัติ ในระดับนโยบาย องค์กร และประชาชน เช่น การสร้างระบบข้อมูลเปิด (Open Local Data), การพัฒนา Digital Leadership ของผู้บริหารท้องถิ่น และการส่งเสริม Digital Citizenship เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และนโยบายรัฐบาลดิจิทัล ผลการศึกษาชี้ว่า การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับหลักธรรมาภิบาล การเรียนรู้ของผู้บริหาร และการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบต่อประชาชนอย่างแท้จริง

บทนำ

ความพร้อมรับผิด (Accountability) เป็นหลักการสำคัญในการบริหารภาครัฐที่มุ่งเน้นให้ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และยอมรับผลของการตัดสินใจหรือการกระทำของตนในทุกระดับของการปฏิบัติงาน (Bovens, 2007) ความพร้อมรับผิดจึงเป็นกลไกที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชน ช่วยสร้างความไว้วางใจและเสริมสร้างธรรมาภิบาลในระบบราชการ (Hood, 1991) โดยเฉพาะในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ที่ต้องปฏิรูปภารกิจใกล้ชิดกับประชาชน การมีระบบความพร้อมรับผิดที่มีประสิทธิภาพย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริการและการให้บริการสาธารณะในระดับพื้นที่ ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในทุกมิติของสังคม การบริหารภาครัฐได้ปรับเปลี่ยนจากระบบราชการแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Government) ซึ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน (Nam, 2018) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้โครงสร้าง อำนาจ และความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับประชาชนต้องปรับตัวตามบริบทของเทคโนโลยี การเปิดเผยข้อมูล การให้บริการออนไลน์ และการบริหารข้อมูลภาครัฐกลายเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (OECD, 2021)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลยังนำมาซึ่งความท้าทายหลายประการ ทั้งในด้านความมั่นคงของข้อมูล การคุ้มครองความเป็นส่วนตัว ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล และความสามารถของบุคลากรท้องถิ่นในการใช้เทคโนโลยีเพื่อบริหารงาน (UNDP, 2020) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนมากยังขาดระบบติดตามประเมินผลที่สามารถตรวจสอบได้แบบเรียลไทม์ ขาดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านช่องทางออนไลน์ และยังขาดแนวทางการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมกับยุคเทคโนโลยี (Pratchett, 2017) สิ่งเหล่านี้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างความพร้อมรับผิดที่แท้จริง ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเร่งยกระดับระบบธรรมาภิบาลและความโปร่งใสให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล โดยต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี การบริหารข้อมูล และการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นความรับผิดชอบต่อประชาชน (Schedler, 1999) นอกจากนี้ การสร้าง “Digital Accountability” ซึ่งหมายถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบผ่านระบบเปิดเผยข้อมูลและการตรวจสอบแบบออนไลน์ ถือเป็นแนวทางใหม่ที่หลายประเทศนำมาใช้เพื่อเพิ่มความไว้วางใจของสาธารณชน (Meijer, 2015)

ประเทศไทยในฐานะประเทศกำลังพัฒนาได้ดำเนินการผลักดันนโยบาย “รัฐบาลดิจิทัล” (Digital Government) เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐทุกระดับปรับตัวสู่ระบบดิจิทัล (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะหน่วยงานที่ให้บริการประชาชนโดยตรงจึงมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าวให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ความพร้อมรับผิดในยุคดิจิทัลจึงมิได้หมายถึงเพียงการรายงานผลหรือการตรวจสอบภายในเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการเปิดเผยข้อมูล (Open Data) การสื่อสารแบบสองทาง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายและติดตามการดำเนินงานมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาความหมายและแนวคิดของความพร้อมรับผิดในบริบทของการบริหารภาครัฐยุคดิจิทัล วิเคราะห์ผลกระทบของเทคโนโลยีต่อกลไกความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเสนอแนวทางการยกระดับความโปร่งใสและความรับผิดชอบของท้องถิ่นให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ทั้งในด้านโครงสร้างระบบบริหารบุคลากร และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ขอบเขตของบทความมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงแนวคิดและเชิงนโยบาย โดยอ้างอิงกรณีศึกษาจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารงานท้องถิ่นของไทย โดยบทความจะนำเสนอใน 3 ส่วนหลัก ได้แก่ (1) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความพร้อมรับผิดในภาครัฐ (2) การเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลและผลต่อระบบการบริหารท้องถิ่น และ (3) แนวทางการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความพร้อมรับผิดและโปร่งใสในยุคดิจิทัล

โดยสรุป ความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัลเป็นทั้งความท้าทายและโอกาสในการสร้างระบบราชการที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับหลักการบริหารที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางจึงเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นไทยสู่ระบบราชการดิจิทัลที่มีความรับผิดชอบและยั่งยืนในอนาคต

การพัฒนาแนวความคิด

การพัฒนาการของแนวคิด “ความพร้อมรับผิด” ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ (Evolution of Accountability in Public Administration)

พัฒนาการทางทฤษฎีของความพร้อมรับผิด (Theoretical Evolution of Accountability) มีพัฒนาการต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการและแนวคิดการบริหารภาครัฐในแต่ละยุค โดยสามารถจำแนกได้เป็น 4 ระยะสำคัญ ได้แก่ 1. Bureaucratic Accountability เป็นแนวคิดในยุครัฐราชการแบบดั้งเดิม (Traditional Public Administration) ที่เน้นการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ และสายบังคับบัญชา (Weber, 1947) เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับผิดชอบต่อผู้บังคับบัญชาผ่านระบบลำดับชั้น และการควบคุมจากส่วนกลางถือเป็นเครื่องมือหลักในการสร้างความรับผิดชอบ (Finer, 1941) ลักษณะของความรับผิดชอบในยุคนี้นี้จึงเป็นแบบ “แนวดิ่ง” (Vertical Accountability) ที่มุ่งเน้นความถูกต้องตามขั้นตอนมากกว่าผลสัมฤทธิ์ของงาน 2. Managerial Accountability – เกิดขึ้นในยุคของการบริหารภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management: NPM) ช่วงทศวรรษ 1980–1990 ซึ่งเน้นผลลัพธ์ ประสิทธิภาพ และความคุ้มค่า (Hood, 1991) ความพร้อมรับผิดในยุคนี้นี้ขยายจากการควบคุมตามกฎหมายไปสู่การควบคุมด้วยผลงาน (performance-based accountability) โดยผู้บริหารและหน่วยงานต้องแสดงผลลัพธ์เชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้ตรวจสอบได้ (Dubnick, 2005) 3. Democratic Accountability แนวคิดนี้เกิดขึ้นเมื่อมีการตระหนักถึงความสำคัญของ “ประชาชน” ในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย (Romzek & Dubnick, 1987) ความรับผิดชอบไม่ได้จำกัดอยู่ในสายราชการเท่านั้น แต่รวมถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ผ่านกลไกการมีส่วนร่วม การสื่อสารข้อมูล และการเปิดเผยต่อสาธารณะ (Frederickson, 1997) การตรวจสอบโดยภาคประชาชนและสื่อมวลชนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของความรับผิดชอบเชิงประชาธิปไตย 4. Digital Accountability ในยุคดิจิทัล แนวคิดความรับผิดชอบถูกขยายไปสู่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความโปร่งใสและการตรวจสอบได้แบบเรียลไทม์ (Meijer, 2015) เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบข้อมูลเปิด (Open Data) และการสื่อสารออนไลน์ ทำให้ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของภาครัฐได้โดยตรง (Nam, 2018) ความรับผิดชอบจึงเปลี่ยนจากการตอบสนองภายในองค์กรไปสู่ “การรับผิดชอบร่วมกัน” ระหว่างรัฐและประชาชนในโลกดิจิทัล

ความพร้อมรับผิดกับหลักธรรมาภิบาล (Linking Accountability with Good Governance)

หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวคิดสำคัญที่องค์การระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารโลก (World Bank, 1992) และองค์การสหประชาชาติ (UNDP, 1997) ใช้เป็นกรอบในการประเมินคุณภาพการบริหารภาครัฐ ซึ่ง “ความพร้อมรับผิด” ถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของธรรมาภิบาล ควบคู่กับความโปร่งใส (Transparency) การมีส่วนร่วม (Participation) และหลักนิติธรรม (Rule of Law) Bovens (2007) อธิบายว่า ความพร้อมรับผิดเป็นกลไกที่ทำให้หลักธรรมาภิบาลเกิดขึ้นจริง เพราะเป็นกระบวนการที่หน่วยงานของรัฐต้องอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจและยอมรับผลจากการกระทำนั้นต่อสาธารณะ ในขณะที่ Frederickson (1997) เสนอว่าความพร้อมรับผิดช่วยสร้าง “ความชอบธรรม” (Legitimacy) ให้แก่ภาครัฐ และทำให้ประชาชนเชื่อมั่นว่าการบริหารงานเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ความพร้อมรับผิดตามหลักธรรมาภิบาลหมายถึงการเปิดเผยข้อมูลการตัดสินใจ การใช้ย่ำงบประมาณ และผลการดำเนินงานต่อประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการตรวจสอบร่วมกันและสร้างความไว้วางใจในกระบวนการบริหารท้องถิ่น (OECD, 2021)

มุมมองของนักรัฐประศาสนศาสตร์ต่อแนวคิดความพร้อมรับผิด (Scholarly Perspectives on Accountability)

Bovens (2007) เป็นนักวิชาการที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งในการวิเคราะห์แนวคิดความพร้อมรับผิด โดยนิยามว่า “Accountability is a relationship between an actor and a forum, in which the actor has an obligation to explain and justify his or her conduct” หรือ “ความพร้อมรับผิดคือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกถาม (actor) กับผู้ถาม (forum)” ซึ่งผู้ถูกถามต้องให้เหตุผลและยอมรับผลจากการกระทำของตน แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าความรับผิดไม่ใช่เพียงกลไกควบคุมทางกฎหมาย แต่เป็นกระบวนการสื่อสารและชี้แจงต่อสาธารณะ เพื่อคงไว้ซึ่งความไว้วางใจของประชาชนในระบบราชการ (Bovens, 2007)

Dubnick (2005) มองความพร้อมรับผิดในฐานะ “ทั้งค่านิยมและกลไกควบคุม” (as both a value and a mechanism) โดยชี้ว่าความรับผิดเป็นหลักการที่ช่วยธำรงความชอบธรรมของระบบราชการ (Administrative Legitimacy) และเป็นเครื่องมือในการสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพกับจริยธรรมทางการบริหาร Dubnick ยังเสนอให้มอง Accountability เป็น “ระบบแห่งความสัมพันธ์” ที่เชื่อมโยงผู้มีอำนาจในการตัดสินใจกับผู้ได้รับผลจากการตัดสินใจนั้น ซึ่งหากขาด Accountability ระบบราชการจะสูญเสียความชอบธรรมและความไว้วางใจจากประชาชน (Dubnick, 2005) Romzek และ Dubnick (1987) ได้เสนอกรอบแนวคิดสำคัญที่อธิบายรูปแบบของความรับผิดไว้ 4 ประเภท ได้แก่

1. Hierarchical Accountability ความรับผิดในแนวตั้งต่อผู้บังคับบัญชา ซึ่งสะท้อนระบบราชการแบบดั้งเดิมที่เน้นการสั่งการและควบคุมภายในองค์กร
2. Legal Accountability ความรับผิดต่อกฎหมายและระเบียบราชการ เพื่อให้การบริหารอยู่ในกรอบของความชอบธรรมทางกฎหมาย
3. Professional Accountability ความรับผิดตามมาตรฐานวิชาชีพ โดยเฉพาะในกลุ่มข้าราชการและเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญ ที่ต้องคำนึงถึงจรรยาบรรณและความถูกต้องทางเทคนิค
4. Political Accountability ความรับผิดต่อสังคมและประชาชน ซึ่งเกิดจากแรงกดดันของระบบการเมืองและความคิดเห็นสาธารณะ

กรอบแนวคิดนี้สะท้อนถึง “ความซับซ้อนของระบบราชการสมัยใหม่” ที่ต้องรับผิดชอบต่อหลายฝ่ายในเวลาเดียวกัน และเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดการศึกษาความรับผิดในหลายมิติ ทั้งด้านสถาบัน นโยบาย และสังคม (Romzek & Dubnick, 1987; Frederickson, 1997) มองความพร้อมรับผิดในมิติของ “คุณค่าประชาธิปไตย” (Democratic Values) โดยเสนอว่าผู้บริหารภาครัฐต้องรับผิดชอบต่อไม่เพียงต่อกฎหมายและนโยบายเท่านั้น แต่ยังต้องรับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย แนวคิดของเขาเชื่อมโยง Accountability กับ “Social Equity” หรือความเสมอภาคทางสังคม โดยเน้นว่าการบริหารที่ดีต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อทุกกลุ่มในสังคมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม (Frederickson, 1997)

ในยุคดิจิทัล Meijer (2015) ได้ต่อยอดแนวคิดเหล่านี้ด้วยการเสนอว่า ความพร้อมรับผิดต้องถูกขยายสู่ “บริบทดิจิทัล” (Digital Context) ซึ่งประชาชนสามารถตรวจสอบและสื่อสารกับภาครัฐได้โดยตรงผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ แนวคิดนี้เรียกว่า “Digital Accountability” โดยมองว่าความรับผิดไม่ใช่เพียงการรายงานผลอย่างเป็นทางการ แต่เป็น “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” ระหว่างรัฐกับประชาชนผ่านเครือข่ายดิจิทัล ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใส ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย (Meijer, 2015; Nam, 2018)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของนักรัฐประศาสนศาสตร์ทั้ง Bovens, Dubnick, Romzek, Frederickson และ Meijer แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของความหมาย “Accountability” จากกลไกการควบคุมภายในองค์กร ไปสู่ระบบการมีส่วนร่วมเชิงเปิดในสังคมดิจิทัล แนวคิดเหล่านี้ได้วางรากฐานให้เกิด “ความพร้อมรับผิดเชิงดิจิทัล (Digital Accountability)” ซึ่งเป็นกระบวนการที่ภาครัฐต้องรับผิดชอบต่อประชาชนอย่างโปร่งใส มีข้อมูลรองรับ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบได้ตลอดเวลา (OECD, 2021; UNDP, 2020)

ความสัมพันธ์ระหว่าง Accountability, Transparency และ Responsiveness

ความพร้อมรับผิด (Accountability) เป็นหัวใจของการบริหารภาครัฐที่ดี โดยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ “ความโปร่งใส” (Transparency) และ “การตอบสนอง” (Responsiveness) ทั้งสามแนวคิดถือเป็นองค์ประกอบหลักของธรรมาภิบาล (Good Governance) ที่เสริมสร้างกันและกัน เพื่อให้ระบบราชการมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส และมีประสิทธิภาพในการให้บริการประชาชน (Bovens, 2007; Hood, 1991; Schedler, 1999) ในมุมมองทางทฤษฎี ความโปร่งใส (Transparency) ทำหน้าที่เป็น “กลไกเปิดเผย” ที่ช่วยให้ประชาชนและหน่วยงานตรวจสอบสามารถเข้าถึงข้อมูลของภาครัฐได้อย่างเท่าเทียม การเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ เช่น งบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง ผลการดำเนินงาน และการบริหารงบประมาณท้องถิ่น ช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหาร และป้องกันการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (OECD, 2021) ในยุคดิจิทัล ความโปร่งใสถูกยกระดับผ่านการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบข้อมูลเปิด (Open Government Data), การเปิดเผยข้อมูลผ่านเว็บไซต์ภาครัฐ, หรือการรายงานผลแบบเรียลไทม์ ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้อย่างรวดเร็วและลดอุปสรรคด้านเวลาและสถานที่ (Meijer, 2015; Nam, 2018) อย่างไรก็ตาม ความโปร่งใสเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ หากไม่มีกลไกติดตามและตรวจสอบที่เข้มแข็ง ดังนั้น ความพร้อมรับผิด (Accountability) จึงทำหน้าที่เป็น “กลไกการตรวจสอบ” ที่แปลงข้อมูลที่เปิดเผยให้กลายเป็นการรับผิดชอบเชิงนโยบายและการบริหาร (Schedler, 1999) หน่วยงานที่มีความพร้อมรับผิดจะต้องสามารถชี้แจงต่อผลการดำเนินงานของตนต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานกำกับดูแล ประชาชน หรือสื่อมวลชน (Bovens, 2007) ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย การประเมินความโปร่งใสในการดำเนินงาน (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ของสำนักงาน ป.ป.ช. เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ใช้วัดระดับ Accountability และ Transparency ของหน่วยงานในระดับพื้นที่ ซึ่งพบว่าหน่วยงานที่มีระบบข้อมูลเปิดและตอบสนองต่อประชาชนได้ดีมีคะแนน ITA สูงกว่า (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) ในอีกด้านหนึ่ง การตอบสนองต่อประชาชน (Responsiveness) คือผลลัพธ์เชิงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากระบบความรับผิดชอบที่มีคุณภาพ องค์กรที่มี Accountability สูงจะให้ความสำคัญกับการฟังเสียงประชาชน และปรับปรุงการบริการตามข้อมูลที่ได้รับ (Pratchett, 2017) การตอบสนองที่รวดเร็วและโปร่งใสเป็นตัวสะท้อนว่าองค์กรนั้นตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อผู้ใช้บริการ และยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Nam, 2018) ในยุคดิจิทัล การตอบสนองสามารถดำเนินการผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชันร้องเรียน เว็บไซต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความไวในการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน (UNDP, 2020) ทั้งสามแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์ในลักษณะ “วงจรเกื้อหนุนกัน” (Mutually Reinforcing Cycle) กล่าวคือ Transparency เป็นจุดเริ่มต้นที่เปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนเข้าถึงได้ Accountability แปลงข้อมูลที่เปิดเผยนั้นให้กลายเป็นการตรวจสอบและการชี้แจงต่อสังคม Responsiveness คือการนำข้อมูลและข้อเสนอแนะจากการตรวจสอบมาปรับปรุงการดำเนินงานและบริการให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากขึ้น กระบวนการนี้สร้าง “การเรียนรู้เชิงนโยบาย” (Policy Learning) ที่ทำให้ภาครัฐพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และยังช่วยเสริมสร้าง “ความไว้วางใจของประชาชน (Public Trust)” ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย (Dubnick & Frederickson, 2011)

ในบริบทของประเทศไทย การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างความโปร่งใส ความพร้อมรับผิด และการตอบสนองจึงควรอยู่บนพื้นฐานของ ธรรมาภิบาลดิจิทัล (Digital Governance) ที่บูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับจริยธรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารท้องถิ่นที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบอย่างยั่งยืน (UNDP, 2020; OECD, 2021)

บริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยกับความพร้อมรับผิด (Local Government Context and Accountability in Thailand)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทย (อปท.) ถือเป็นกลไกสำคัญในการกระจายอำนาจจากรัฐบาลส่วนกลางไปสู่ประชาชนในระดับพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2566) โครงสร้างการบริหารประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลและมีอิสระทางการบริหาร การคลัง และบุคลากร อย่างไรก็ตาม ระบบการบริหารท้องถิ่นไทยยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมทางการบริหาร เช่น ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย การขาดความโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณ การแทรกแซงทางการเมือง และความซ้ำซ้อนของอำนาจระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น (Bovens, 2007) นอกจากนี้ ระบบตรวจสอบภายในและการประเมินผลยังมีข้อจำกัด เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านและเครื่องมือดิจิทัลที่เอื้อต่อการตรวจสอบข้อมูลอย่างเป็นระบบ (Office of the National Anti-Corruption Commission, 2023) ข้อมูลจากการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) โดยสำนักงาน ป.ป.ช. ระบุว่า ในช่วงปี 2565-2567 หลายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังได้คะแนนเฉลี่ยต่ำในด้านการเปิดเผยข้อมูล การมีส่วนร่วมของประชาชน และการตอบสนองต่อข้อร้องเรียน ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างของระบบความรับผิดชอบในภาคท้องถิ่น (สำนักงาน ป.ป.ช., 2567)

ในอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อระบบการตรวจสอบของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ราชการ และแพลตฟอร์มข้อมูลสาธารณะ เช่น Open Data และระบบร้องเรียนออนไลน์ ทำให้เกิดแรงกดดันเชิงบวกต่อ อปท. ให้ต้องพัฒนาความโปร่งใส ความพร้อมรับผิด และการตอบสนองต่อสาธารณะให้ทันสมัยมากขึ้น (Nam, 2018) การยกระดับ “ความพร้อมรับผิดดิจิทัล” (Digital Accountability) จึงกลายเป็นแนวโน้มใหม่ในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ที่เน้นความโปร่งใส ความมีส่วนร่วม และการตรวจสอบได้ในทุกมิติ

กล่าวโดยสรุป ความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยในยุคดิจิทัล จึงหมายถึงความสามารถของหน่วยงานในการบริหารงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดรับการมีส่วนร่วมจากประชาชน โดยอาศัยเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อสังคมและขับเคลื่อนการปกครองท้องถิ่นให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ (Romzek & Dubnick, 1998; Frederickson, 2005)

การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลและผลกระทบต่อความพร้อมรับผิด (Digital Transformation and Its Impact on Accountability)

การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลในภาครัฐถือเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์สำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อรูปแบบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย โดยเฉพาะในด้าน “ความพร้อมรับผิด” (Accountability) ซึ่งต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความคาดหวังของประชาชนในยุคข้อมูลข่าวสาร การบริหารภาครัฐในอดีตที่เน้นระบบราชการ

แบบดั้งเดิม (Bureaucratic Model) ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการตอบสนองต่อประชาชน (Hood, 1991; Dunleavy et al., 2006)

แนวโน้มของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลในภาครัฐเริ่มจาก รัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์ (E-Government) ซึ่งมุ่งเน้นการให้บริการออนไลน์ การลดขั้นตอนทางเอกสาร และการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผ่านระบบดิจิทัล ต่อมาได้พัฒนาเป็น **การบริหารท้องถิ่นอัจฉริยะ (Smart Local Governance)** ที่เน้นการใช้ข้อมูลแบบเรียลไทม์ (Real-Time Data) และระบบฐานข้อมูลร่วม (Data Integration) เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ (Nam, 2018) ปัจจุบันแนวโน้มได้ขยายไปสู่แนวคิด GovTech ซึ่งเป็นการบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) บล็อกเชน (Blockchain) และระบบวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) เพื่อยกระดับความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (World Bank, 2022)

ผลกระทบที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลต่อความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่

1. การเพิ่มความโปร่งใส (Transparency Enhancement) เทคโนโลยีช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลการใช้งบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง และผลการดำเนินงานของหน่วยงานได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Open Government Data” ที่ส่งเสริมให้ภาครัฐเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้ประชาชนตรวจสอบได้ (OECD, 2020)

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) สื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มดิจิทัลเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและร่วมติดตามนโยบายในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิด “ความรับผิดชอบเชิงเครือข่าย” (Networked Accountability) ซึ่งเพิ่มพลังของภาคประชาชนในการกำกับตรวจสอบ (Bovens, 2007)

3. การสร้างความรับผิดชอบเชิงปัญญา (Intelligent Accountability) เทคโนโลยีทำให้การตัดสินใจของผู้บริหารท้องถิ่นอิงหลักฐานเชิงข้อมูล (Evidence-Based Decision Making) มากขึ้น ช่วยลดการใช้อำนาจโดยพลการและเพิ่มความน่าเชื่อถือของภาครัฐ (Dubnick & Frederickson, 2011)

4. ความท้าทายด้านความปลอดภัยและจริยธรรมดิจิทัล การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลยังนำมาซึ่งความเสี่ยงด้านข้อมูลส่วนบุคคล การรั่วไหลของข้อมูล และการใช้ข้อมูลในทางที่ผิด ซึ่งอาจบั่นทอนความเชื่อมั่นของประชาชนและลดระดับความรับผิดชอบของหน่วยงาน (Nam, 2018)

ดังนั้น การเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลไม่เพียงเป็นการยกระดับประสิทธิภาพในการบริหารท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นการทำลายให้ภาครัฐต้องปรับกระบวนทัศน์ของ “ความพร้อมรับผิด” จากรูปแบบที่เน้นการรายงานผลแบบทางการ ไปสู่ระบบที่เปิดเผย โปร่งใส และตอบสนองแบบเรียลไทม์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่ที่เน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง (Frederickson, 2005; OECD, 2020).

มิติของความพร้อมรับผิดในยุคดิจิทัล (Dimensions of Digital Accountability)

มิติของความพร้อมรับผิดในยุคดิจิทัล (Dimensions of Digital Accountability) การบริหารภาครัฐในยุคดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและกลไกของ “ความพร้อมรับผิด” (Accountability) จากระบบที่เน้นการรายงานแบบเอกสารและลำดับชั้น ไปสู่ระบบที่เปิดกว้าง โปร่งใส และตรวจสอบได้แบบเรียลไทม์ โดยเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความโปร่งใส การตรวจสอบ และความไว้วางใจในหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างทันทั่วทั้งและตรวจสอบได้ (Nam, 2018; Bovens, 2007) ทั้งนี้ มิติของความพร้อมรับผิดในยุคดิจิทัลสามารถจำแนกได้ดังนี้ 1. มิติข้อมูล (Information Transparency) การเปิดเผยข้อมูลสาธารณะผ่านระบบดิจิทัลถือเป็นรากฐานของความพร้อมรับผิดในยุคใหม่ เทคโนโลยีช่วยให้หน่วยงานท้องถิ่นสามารถเผยแพร่ข้อมูลด้านงบประมาณ แผนงาน โครงการ การจัดซื้อจัดจ้าง และผลการดำเนินงานต่อสาธารณะได้อย่างโปร่งใส ผ่านเว็บไซต์ หน่วย

ข้อมูลกลาง หรือระบบเปิดข้อมูล (Open Data System) ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้โดยไม่ต้องพึ่งพาช่องทางราชการแบบเดิม (OECD, 2020) การเปิดเผยข้อมูลอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างภาครัฐกับประชาชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมเชิงรุกในกระบวนการตัดสินใจท้องถิ่น (Nam, 2018) 2.มิติการตรวจสอบ (Auditability) เทคโนโลยีดิจิทัลได้ยกระดับการตรวจสอบภายในและภายนอกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยนำระบบฐานข้อมูล การติดตามผลแบบอัตโนมัติ และเทคโนโลยีบล็อกเชน (Blockchain) เข้ามาใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลทางการเงินและการดำเนินงาน (Dubnick & Frederickson, 2011) ระบบติดตามดิจิทัลช่วยลดโอกาสการทุจริต เพิ่มประสิทธิภาพของการตรวจสอบภาครัฐ และเปิดโอกาสให้หน่วยงานตรวจสอบอิสระ รวมถึงภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำกับดูแลได้อย่างโปร่งใสมากขึ้น (Office of the National Anti-Corruption Commission, 2023) 3.มิติการตอบสนอง (Responsiveness) ในยุคดิจิทัล ความรับผิดชอบไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการรายงานผล แต่รวมถึง “การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน” อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ หน่วยบริการอิเล็กทรอนิกส์ (e-Service) แอปพลิเคชันภาครัฐ และโซเชียลมีเดีย (Frederickson, 2005) การใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้ช่วยให้ประชาชนสามารถเสนอความคิดเห็น ร้องเรียน หรือให้ข้อเสนอแนะได้สะดวกขึ้น ซึ่งส่งผลให้การบริหารภาครัฐมีลักษณะ “สองทาง” ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและร่วมออกแบบนโยบาย (Romzek & Dubnick, 1998) 4.มิติความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ความน่าเชื่อถือในยุคดิจิทัลเกิดจากความโปร่งใส ความปลอดภัยของข้อมูล และความสม่ำเสมอของการปฏิบัติงาน หน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องมีมาตรการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล การรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์ และการบริหารจัดการข้อมูลอย่างมีจริยธรรม เพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน (Nam, 2018) เมื่อประชาชนเชื่อมั่นว่าระบบดิจิทัลของภาครัฐมีความปลอดภัยและเชื่อถือได้ ก็จะเพิ่มการยอมรับและการมีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารท้องถิ่น

การบูรณาการเทคโนโลยีกับหลักธรรมาภิบาล (Integration of Technology and Good Governance)

การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริหารภาครัฐ โดยเฉพาะในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องเผชิญกับความท้าทายด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตอบสนองต่อประชาชนในยุคดิจิทัล (OECD, 2021; UNDP, 2020) แนวคิดนี้มุ่งหมายให้เทคโนโลยีดิจิทัลไม่เพียงเป็น “เครื่องมือทางเทคนิค” แต่เป็น “กลไกเชิงธรรมาภิบาล” ที่สนับสนุนคุณค่าแห่งความโปร่งใส ความมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบในระบบราชการท้องถิ่น (Meijer, 2015; Pratchett, 2017) ในมิติของ ความโปร่งใส (Transparency) เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทในการเปิดเผยข้อมูลของภาครัฐอย่างเป็นระบบและเข้าถึงได้ง่าย เช่น ระบบ Open Local Data การรายงานผลโครงการผ่านเว็บไซต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลงบประมาณและผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ การดำเนินงานเช่นนี้ช่วยลดช่องว่างข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชน ทำให้เกิด “ความโปร่งใสดิจิทัล” (Digital Transparency) ซึ่งเป็นรากฐานของความพร้อมรับผิดในยุคใหม่ (Bovens, 2007; Schedler, 1999)

ในมิติของ ความรับผิดชอบ (Accountability) เทคโนโลยีช่วยเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบและติดตามผลการบริหารงานของหน่วยงาน เช่น การใช้ระบบฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (E-Audit) เพื่อการตรวจสอบภายใน การใช้ระบบติดตามงบประมาณแบบออนไลน์ (E-Budgeting) หรือระบบจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐอิเล็กทรอนิกส์ (e-GP) ซึ่งช่วยลดโอกาสการทุจริต และเพิ่มความน่าเชื่อถือของการดำเนินงานภาครัฐ (Nam, 2018; Office of the National Anti-Corruption Commission, 2023) ในขณะเดียวกัน มิติของ การตอบสนอง (Responsiveness) ก็ได้รับการยกระดับผ่านการใช้เทคโนโลยีในการรับฟังความคิดเห็นและข้อร้องเรียนจากประชาชน เช่น การใช้แอปพลิเคชัน “ศูนย์ดำรงธรรม” ระบบรับเรื่องร้องเรียนออนไลน์ หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นช่องทางการสื่อสารสองทางระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนในพื้นที่

การใช้เทคโนโลยีในลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยให้การตอบสนองเป็นไปอย่างรวดเร็วเท่านั้น แต่ยังสร้างความรู้สึกร่วมกัน (Sense of Engagement) ให้แก่ประชาชนอีกด้วย (Pratchett, 2017; UNDP, 2020) นอกจากนี้ การบูรณาการเทคโนโลยีกับหลักธรรมาภิบาลยังต้องอาศัย ภาวะผู้นำเชิงดิจิทัล (Digital Leadership) ของผู้บริหารท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนนโยบายดิจิทัลอย่างมีจริยธรรมและคำนึงถึงความเป็นธรรมในสังคม (Dubnick & Frederickson, 2011) ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลจะเข้าใจการใช้ข้อมูลอย่างมีจริยธรรม (Ethical Data Use) และสามารถตัดสินใจเชิงนโยบายโดยอาศัยหลักฐานข้อมูล (Evidence-Based Decision Making) เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพของเทคโนโลยีกับความรับผิดชอบต่อสังคม ในบริบทของประเทศไทย การบูรณาการเทคโนโลยีกับหลักธรรมาภิบาลได้รับการส่งเสริมผ่าน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) และ แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย ซึ่งมุ่งให้หน่วยงานรัฐใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการข้อมูล บริการประชาชน และเพิ่มความโปร่งใสในการดำเนินงาน (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) การดำเนินงานตามแนวทางนี้ช่วยให้ท้องถิ่นไทยก้าวสู่การเป็น “Smart Local Governance” ที่ไม่เพียงพัฒนาในเชิงเทคโนโลยี แต่ยังยึดมั่นในคุณธรรม ความโปร่งใส และความรับผิดชอบต่อประชาชนอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการเทคโนโลยีกับหลักธรรมาภิบาลเป็นการผสมผสาน “นวัตกรรมดิจิทัล” กับ “คุณค่าทางจริยธรรม” ของการบริหารภาครัฐ ซึ่งช่วยให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้อย่างแท้จริง และยังส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับความไว้วางใจของประชาชน (Public Trust) ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระยะยาว (OECD, 2021; UNDP, 2020)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่: “Accountability Intelligence” ปัญญาความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล ในยุคดิจิทัล ความพร้อมรับผิด (Accountability) ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้จำกัดเพียงการรายงานผลหรือการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น แต่ต้องบูรณาการ เทคโนโลยี ข้อมูล และจริยธรรม เพื่อสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อประชาชนอย่างมีคุณภาพ จากการศึกษาบทบาทของดิจิทัลในภาครัฐ แนวคิดใหม่ที่น่าสนใจคือ “Accountability Intelligence (AI)” ซึ่งหมายถึง “การใช้ข้อมูล เทคโนโลยี และจิตสำนึกทางจริยธรรมร่วมกันเพื่อยกระดับความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” (Bovens, 2007; Dubnick & Frederickson, 2011)

องค์ประกอบของ Accountability Intelligence ประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่

1. Digital Awareness – ความตระหนักรู้และเข้าใจเทคโนโลยีของผู้บริหารและบุคลากรท้องถิ่น เพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือดิจิทัลในการบริหารจัดการข้อมูลและติดตามผลโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. Ethical Data Use – การใช้ข้อมูลอย่างมีจริยธรรม คำนึงถึงความเป็นส่วนตัวของประชาชน และความถูกต้องของข้อมูลในการตัดสินใจเชิงนโยบาย
3. Participatory Monitoring – การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะผ่านระบบออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ราชการ แอปพลิเคชัน หรือแพลตฟอร์มสื่อสังคม
4. Learning Governance – การเรียนรู้ ปรับตัว และพัฒนาระบบบริหารของผู้นำท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การบริหารงานทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี

การนำแนวคิด Accountability Intelligence ไปประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทยสามารถช่วยยกระดับ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความมีส่วนร่วมของประชาชน พร้อมสร้างระบบบริหารที่ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ และเชื่อมโยงเทคโนโลยีเข้ากับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) อย่างสมบูรณ์ ทำให้ท้องถิ่นสามารถบริหารงานอย่างมี

ประสิทธิภาพ ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในยุคดิจิทัลได้อย่างแท้จริง (Nam, 2018; OECD, 2020)

แนวทางการเสริมสร้างความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัล (Practical Guidelines for Enhancing Accountability)

การเสริมสร้างความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องดำเนินการผ่านหลายมิติ ทั้งในระดับนโยบาย องค์กร และประชาชน เพื่อให้เกิดระบบบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง (Bovens, 2007; Nam, 2018) แนวทางปฏิบัติสามารถจำแนกได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์เชิงนโยบาย: การสร้างระบบข้อมูลเปิด (Open Local Data) อปท. ควรจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลสาธารณะผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น งบประมาณ โครงการจัดซื้อจัดจ้าง ผลการดำเนินงาน และแผนพัฒนาท้องถิ่น การเปิดเผยข้อมูลสาธารณะอย่างเป็นระบบช่วยให้ประชาชนและหน่วยงานตรวจสอบสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ลดความเสี่ยงการทุจริต และส่งเสริมความโปร่งใสในการบริหารท้องถิ่น (OECD, 2020; Office of the National Anti-Corruption Commission, 2023)

ยุทธศาสตร์เชิงองค์กร: พัฒนา “Digital Leadership” ของผู้บริหารท้องถิ่น การยกระดับความสามารถด้านเทคโนโลยีและการบริหารเชิงดิจิทัลของผู้บริหารท้องถิ่น (Digital Leadership) เป็นหัวใจสำคัญของการสร้างความพร้อมรับผิด ผู้นำท้องถิ่นควรมีความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การวิเคราะห์ข้อมูล การบริหารจัดการความเสี่ยง และการตัดสินใจเชิงข้อมูล (Evidence-Based Decision Making) ซึ่งช่วยให้การบริหารงานโปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อประชาชนได้ทันเวลา (Dubnick & Frederickson, 2011)

ยุทธศาสตร์เชิงประชาชน: ส่งเสริม “Digital Citizenship” และการมีส่วนร่วมตรวจสอบ ประชาชนควรได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็น และตรวจสอบการบริหารงานของ อปท. ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ราชการ แอปพลิเคชัน หรือสื่อสังคมออนไลน์ การสร้าง Digital Citizenship จะช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมเชิงรุกในกระบวนการกำกับตรวจสอบ และเป็นแรงกดดันเชิงบวกต่อหน่วยงานให้ดำเนินงานอย่างโปร่งใส และรับผิดชอบ (Fox, 2007; Nam, 2018)

การเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และนโยบายรัฐบาลดิจิทัล การเสริมสร้างความพร้อมรับผิดของ อปท. ต้องสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) โดยเฉพาะด้านการบริหารราชการที่โปร่งใส มีธรรมาภิบาล และการพัฒนาระบบดิจิทัลภาครัฐ (Digital Government) รวมถึงนโยบาย Thailand Digital Government ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับการบริหารงานภาครัฐ การบูรณาการแนวทางดังกล่าวช่วยให้การบริหารท้องถิ่นสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และสร้างความเชื่อมั่นต่อประชาชน (OECD, 2020; UNDP, 2020)

สรุปการเสริมสร้างความพร้อมรับผิดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคดิจิทัลต้องอาศัยการทำงานเชิงบูรณาการระหว่างนโยบาย องค์กร และประชาชน โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุน และเชื่อมโยงกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติและนโยบายรัฐบาลดิจิทัล เพื่อสร้างองค์กรท้องถิ่นที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีความรับผิดชอบต่อประชาชนอย่างแท้จริง

บทสรุป

ในยุคดิจิทัล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับระบบบริหารจัดการให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน เทคโนโลยีดิจิทัลได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือ เช่น ระบบข้อมูลเปิด (Open Data) ระบบติดตามงบประมาณออนไลน์ และช่องทางรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นชี้ให้เห็นว่า “ธรรมาภิบาลดิจิทัล” (Digital Governance) ไม่ได้จำกัดเพียงการใช้เทคโนโลยี แต่หมายถึงการบูรณาการเทคโนโลยีกับหลักคุณธรรม จริยธรรม และการบริหารจัดการที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องพัฒนาทั้งด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และกลไกตรวจสอบภายใน เพื่อสร้างระบบบริหารที่เปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้

นอกจากนี้ ความรับผิดชอบในยุคดิจิทัลได้ขยายขอบเขตจากการรายงานผลการดำเนินงานตามกฎหมาย ไปสู่การสื่อสารแบบเปิดเผยและมีส่วนร่วมกับประชาชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การสร้าง “ความไว้วางใจดิจิทัล” (Digital Trust) ระหว่างรัฐและประชาชน อันเป็นรากฐานสำคัญของธรรมาภิบาลสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล. (2566). *รายงานการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน).
- Bovens, M. (2007). Analysing and assessing accountability: A conceptual framework. *European Law Journal*, 13(4), 447–468.
- Dubnick, M. J. (2005). Accountability and the promise of performance: In search of the mechanisms. *Public Performance & Management Review*, 28(3), 376–417.*
- Dubnick, M. J., & Frederickson, H. G. (2011). *Accountable governance: Problems and promises*. M.E. Sharpe.
- Finer, H. (1941). Administrative responsibility in democratic government. *Public Administration Review*, 1(4), 335–350.*
- Frederickson, H. G. (1997). *The spirit of public administration*. Jossey-Bass.
- Hood, C. (1991). A public management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3–19.*
- Meijer, A. (2015). E-governance innovation: Barriers and strategies. *Government Information Quarterly*, 32(2), 198–206.*
- Nam, T. (2018). Examining the anti-corruption effect of e-government and the moderating effect of national culture: A cross-country study. *Government Information Quarterly*, 35(2), 273–282.*
- OECD. (2021). *Digital government index: 2021 results*. OECD Publishing.
- Office of the National Anti-Corruption Commission. (2023). *Integrity and transparency assessment (ITA) annual report 2023*. NACC.
- Pratchett, L. (2017). Local governance in the digital age. *Local Government Studies*, 43(5), 717–734.*

- Romzek, B. S., & Dubnick, M. J. (1987). Accountability in the public sector: Lessons from the Challenger tragedy. *Public Administration Review*, 47(3), 227–238.*
- Schedler, A. (1999). Conceptualizing accountability. In A. Schedler, L. Diamond, & M. F. Plattner (Eds.), *The self-restraining state: Power and accountability in new democracies* (pp. 13–28). Lynne Rienner.
- UNDP. (2020). *Digital governance for development: A framework for digital transformation*. United Nations Development Programme.
- Weber, M. (1947). *The theory of social and economic organization*. Free Press.
- World Bank. (2022). *GovTech maturity index 2022: The state of public sector digital transformation*. World Bank Group.